

แนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัดพระธรรมกาย*

GUIDELINES FOR DEVELOPING SUMMER TRAINING FOR NOVICES ACCORDING TO THE 3 PRINCIPLES OF SADDHAMMA IN WAT PHRA DHAMMAKAYA

¹พระมหาฉัตรดนัย วิสารทชโย (ตระกูลคุศรี) Phramahā Chatdanai Visāṛatchayo (TrekulKusri)

²เผด็จ จงสกุลศิริ Padet Jongsakulsiri ³สุทธิ สวัสดิ์ Suthit Sawaddi

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: trekulkusri@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน 2) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาการฝึกอบรมของสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมของสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัดพระธรรมกาย กลุ่มตัวอย่างสามเณรในโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนประจำปี 2566 จำนวน 278 รูป เก็บข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นต่อสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ใช้สถิติวิเคราะห์ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 รูป ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เพราะว่า พระวิทยากรมีกิจกรรมการฝึกปฏิบัติธรรมแก่ภาคฤดูร้อนให้การศึกษาเรียนรู้วินัยเพื่อฝึกความเป็นระเบียบข้อวัตรปฏิบัติและส่งเสริมการเรียนรู้การมีจิตอาสาเพื่อสร้างองค์ความรู้แก่สามเณรที่เข้ารับการฝึกอบรมได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณะตามลำดับความสำคัญของกิจกรรมฝึกอบรม 2) วิธีการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 มีดังนี้ (1) ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม ควรให้ความรู้ขั้นตอนก่อนการปฏิบัติกรรมฐาน (2) ด้านการฝึกวินัย ให้ความรู้เรื่องระเบียบวินัยในการนุ่งห่มให้เรียบร้อย การลุก การเดินการนั่ง การกราบ การไหว้ (3) ด้านจิตอาสา พระวิทยากรควรพาสามเณรเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อให้รู้การมีความเสียสละ (4) ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ ควรเข้ากิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในเครือข่ายวัดพระธรรมกายและร่วมกิจกรรมของชุมชนให้สามเณรที่เข้าอบรมได้เห็นคุณค่าของจิตอาสา และ 3) แนวทางการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 มีดังนี้ ด้านที่ 1 กิจกรรมปฏิบัติธรรม (1) ปริยัติสัทธรรม มีกิจกรรมการสวดมนต์ไหว้พระ การทำสมาธิ (2) ปฏิบัติสัทธรรม มีการสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น และเข้าฐานนั่งทำสมาธิ เดินจงกรมเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ (3) ปฏิเวธสัทธรรม ควรทดสอบการฝึกการสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น และการสอบอารมณ์กรรมฐาน ด้านที่ 2 การฝึกวินัย (1) ปริยัติสัทธรรม ให้ความรู้เรื่องข้อวัตรปฏิบัติของภิกษุ-สามเณรโดยเฉพาะศีล 10 การรักษาศีล 10 และเรื่องกับสมณสาธูปนุ่งห่มให้เป็นปริณชิต การรับอาหารบิณฑบาต การฉันอาหาร (2) ปฏิบัติสัทธรรม ควรนุ่งห่มให้เป็นปริณชิต และข้อวัตรปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน (3) ปฏิเวธสัทธรรม ให้สามเณรที่เข้าอบรมปฏิบัติการนุ่งห่มจีวรและรับศีล 10 ด้านที่ 3 จิตอาสา (1) ปริยัติสัทธรรม ต้องฝึกอบรมเรียนรู้เรื่องจิตอาสาจากต้นแบบบุคคลที่มีจิตอาสาในชุมชนมาให้ความรู้วิธีการของจิตอาสา (2) ปริยัติสัทธรรม ทำความสะอาดบริเวณวัด และเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมกับชุมชน (3) ปฏิเวธสัทธรรม รู้และตระหนักถึงประโยชน์ของจิตอาสา มีความรับชอบและมี

ความเสียสละ มีวินัยในตนเองกับการอยู่กับสังคัมและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้านที่ 4 การบำเพ็ญประโยชน์ (1) ปริยัติศีลธรรม การเรียนรู้ระเบียบวินัย การฝึกอบรมการบริหารจิตและการทำงานเป็นทีม (2) ปฏิบัติศีลธรรม รู้จักวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีอารมณ์เบิกบานแจ่มใส (3) ปฏิเวธศีลธรรม ผลจากการทำงานร่วมกันเป็นทีม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นพลเมืองดีของสังคัมและอยู่ในสังคัมอยู่มีความสุข

คำสำคัญ: การพัฒนา, การฝึกอบรม, สามเณร, หลักศีลธรรม

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the conditions of summer novice training, 2) to study methods for developing summer novice training according to the principles of Saddhamma 3, and 3) to propose guidelines for developing summer novice training according to the 3 principles of Saddhamma in Wat Phra Dhammakaya. A sample group was novices in the summer novice ordination project for the year 2023, totaling 278, collected questionnaire data on their opinions on the conditions of summer novice ordination training. Use statistics to analyze frequency, mean, and standard deviation and analyzed content from interviews with 5 key informants. The research results found that: 1) Conditions of summer novice training in overall, it was at a high level because the monks had activities to practice Dhamma during the summer session, to study and learn discipline in order to practice orderliness and to promote the learning of volunteerism in order to create a body of knowledge for novices who received training performed public service according to the priorities of the training activities. 2) Methods for summer training for novices according to the 3 principles of Saddhamma were as following: (1) Dhamma practice activities; knowledge of steps should be given before practicing meditation. (2) Discipline training; providing knowledge about discipline in dressing properly, getting up, walking, sitting, bowing, and worshipping. (3) Volunteer spirit; the monks should take novices to participate in activities with the community in order to learn about sacrifice. And 4) in the area of community service; should participate in service activities in the Dhammakaya Temple network and participated in community activities so that the novices who attend the training could see the value of volunteerism. 3) Guidelines for summer novice training according to the principle of the 3 Noble Truths were as following: The first aspect: Dhamma practice activities (1) Pariyattisaddhamma: includeing activities such as chanting, praying, and meditating. (2) Paṭipattisaddhamma: includeing morning and evening prayers, sitting meditation, and walking meditation as learning activities. (3) Paṭivedha-saddhamma: should test the practice of morning and evening prayers and testing the mood of meditation. The second aspect: Discipline training (1) Pariyattisaddhamma: providing knowledge about the conduct of monks and novices, especially the 10 precepts, keeping the 10 precepts, and the matter of proper clothing for monks, receiving food when receiving alms, and eating. (2) Paṭipatti-saddhamma: should wear proper clothing, and daily

routine conduct. (3) Paṭivedha-saddhamma: letting the novices who attend the training in wearing robes and taking the 10 precepts. The third aspect was volunteerism: (1) Pariyatti-saddhamma; must be trained to learn about volunteerism from role models who were volunteers in the community, let them learn the methods of volunteerism. (2) Paṭipatti-saddhamma; cleaning the temple area and participating in community activities. (3) Pariyatti-saddhamma; knowing and realizing the benefits of volunteerism, having responsibility and sacrifice, having self-discipline in living with society and devoting oneself to the benefit of the public. The fourth aspect was community service: (1) Pariyatti-saddhamma; learning discipline, training in mind management and teamwork. (2) Paṭipatti-saddhamma; knowing how to plan work together, having generosity and be in a cheerful mood. (3) Pariyatti-saddhamma; resulting of working as a team, generosity, being a good citizen of society and living in society happily.

Keywords: Developing, Summer Training, Novices, Saddhamma Principle

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 79 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความสำคัญอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีงามและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณความดีงาม สภาพที่เกื้อกูล จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

เยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ และเยาวชนในวันนี้จะต้องเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า ในขณะที่ความเสื่อมทางจิตใจก็ทวีขึ้นจนเป็นที่น่าวิตก ดังจะเห็นได้จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างสลับซับซ้อน เช่น ผู้คนไม่เคารพต่อศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ดิตยาเสพติด มีจิตใจที่โหดร้าย มีความเห็นแก่ตัวโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมศีลธรรมต่อผู้พบเห็นนั้นก็เพราะในปัจจุบันคนเราขาดหลักธรรมที่จะนำไปดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาจิตใจให้เปรียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม สมตามคำขวัญที่ว่าความรู้คู่คุณธรรม สถาบันทางพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการอบรมบ่มนิสัยให้เยาวชนเหล่านั้นเป็นคนดีได้ ในปัจจุบันและในวันข้างหน้า เยาวชนที่มีคุณค่าต่อชาติในอนาคต ควรได้รับการศึกษาและอบรม และได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องทั้งทางร่างกายและจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศีลธรรมความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและจริยธรรมเมื่อเยาวชนได้รับการศึกษาจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติได้ อันจะเกิดสติปัญญา สามารถนำมาพัฒนาชีวิต และประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าต่อไป (วัดมณีนิมิตการาม, 2566)

โครงการอบรมสามเณรของวัดพระธรรมกายช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนมีจุดประสงค์เพื่อให้บุตรหลานได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ความกตัญญูต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณให้แก่เยาวชนเป็นการปลูกฝังค่านิยมในวัฒนธรรมไทย ลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัยเป็นผู้มีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง มีความอดทนและสร้างความสามัคคี ให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนด้วยกันเองให้เยาวชน

ห่างไกลจากสิ่งเสพติดให้โทษและอบายมุขทุกชนิด ส่งเสริมให้เยาวชนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษ อบรม และ ปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ให้พุทธศาสนิกชน ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้บุตรหลานของตนได้ศึกษาคำสอนทาง พระพุทธศาสนาและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดีงาม มีความรักความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย มีพื้นฐานการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักพุทธวิธีด้วยหลักสูตรการพัฒนาดตนเองอย่างเป็นระบบจากสื่อ การเรียนการสอนที่ทันสมัยและเข้าใจง่าย โดยจะได้รับการอบรมดูแลจากพระอาจารย์อย่างใกล้ชิด อีกทั้งบุตร หลานจะได้ใช้เวลาว่างในช่วงปิดภาคเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งจะได้มาฝึกฝนอบรมตนเอง ให้เป็นผู้มีวินัย มีความเคารพ มีความอดทน มีอุปนิสัยกิริยามารยาทอันงดงาม มีความกตัญญูกตเวที ตลอดจนมุ่งเน้นการฝึก สมาธิ สวดมนต์เจริญภาวนาให้มีจิตใจที่ผ่องใส มีสติปัญญาเฉียบแหลม ซึ่งเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของบุตรหลานที่ จะเติบโตขึ้นเป็นทั้งคนเก่งและคนดีในอนาคตอีกทั้งกุศลผลบุญนี้ย่อมบังเกิดขึ้นแก่บิดามารดาและผู้สนับสนุน การบวชทุกคน (วัดพระธรรมกาย, 2566)

จากภาวะเศรษฐกิจรัดตัวมากขึ้น ครอบครัวมีการแยกจากครอบครัวใหญ่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก เมื่อภาวะเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยทุกคนมี ภาระหน้าที่ ภาวะผู้นำทางครอบครัวบีบรัดทำให้มีเวลาใกล้ชิดบุตรหลานน้อยลงให้การอบรมสั่งสอนกล่อม เกลาไม่เพียงพอ ทำให้บุตรหลานประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่ม นอกทาง เกิดความเสียหายได้ สมชาย กิจบรรยง ได้กล่าวว่าการฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ (Knowledge) เกิด ความเข้าใจ (Understanding) เกิดความ ชำนาญ (Skill) และเกิดเจตคติ (Attitude) ที่ดีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่อง หนึ่งจนกระทั่งให้ผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการ ฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (สมชาย กิจบรรยง, 2545)

ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัด พระธรรมกาย มุ่งให้สามเณรได้ปฏิบัติตนถูกต้อง และเหมาะสมต่อบุคคล สถานที่ตามกาลเทศะโดยใช้วิธีการ ให้ฝึกฝนปฏิบัติจริง พลังที่จะสร้างสรรค์สังคมใหม่เป็นพลังขับเคลื่อนในสังคมที่สำคัญมีความสามารถในการ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สามารถนิยามและให้ความหมายใหม่กับสิ่งต่างๆ คอยพร่ำสอนแนะนำและให้ออกเป็น กฎระเบียบ เพื่อปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนสำหรับการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนของวัดพระธรรมกาย มี 3 ประการ คือ ปรียัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ปฏิเวธสัทธรรม

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาการฝึกอบรม สามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย เพื่อศึกษาสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาการฝึกอบรมตามหลักสัทธรรม 3 สามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย เพื่อเสนอ แนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมหลักสัทธรรม 3 สามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย ให้มีคุณภาพและ ศักยภาพยิ่งๆ ขึ้นไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย
2. เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาการฝึกอบรมของสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัด พระธรรมกาย

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมของสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัดพระธรรมกาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ สามเณร ในโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย ประจำปี 2566 จำนวน 1,000 รูป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ สามเณร สามเณร ในโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย ประจำปี 2566 โดยผู้วิจัยกำหนดโดยการเปิดตารางของ Krejcie and Morgan (1970 อ้างใน ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์, สุภมาศ อังศุโชติ และอัจฉรา ชานิประศาสน์, 2555) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 278 รูป ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 88% การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 10 ท่าน โดยการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เทคนิคสโนว์บอลล์ (Snow ball) ในการคัดเลือกข้อมูลสำคัญนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ รูปแรกที่ไปสัมภาษณ์และให้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านแรกแนะนำผู้ทรงคุณวุฒิตามเกณฑ์ ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ จำนวน 10 ท่าน ผู้วิจัยนำรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 10 รูป มาสอบถาม ผู้บริหารที่ไม่ใช่ผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วคัดลงมาเหลือ 5 ท่าน กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ และวิทยากรที่เป็นพระพี่เลี้ยงจัดการอบรมพระภิกษุสามเณร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย ประกอบด้วย อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาทางโลก ระดับการศึกษาทางธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจรายการ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศึกษาสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ของลิเกิร์ต (Likert) ใช้เกณฑ์แปลความหมายระดับความคิดเห็นจากการใช้ค่าน้ำหนัก ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัดพระธรรมกาย

3.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีประเด็นคำถามแบบปลายเปิด 4 ประเด็น แบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure) เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นและวิธีการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์วิธีการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย แนวคำถามเก็บข้อมูล ลักษณะข้อคำถามปลายเปิด ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม 1) นำแบบสอบถามทั้งหมดที่รวบรวมมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form) 2) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ 3) สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเกี่ยวกับ

สถานภาพทั่วไปของผู้บริหารและครูกลุ่มโรงเรียนสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ที่ปัทม์เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ในการสอน ใช้สถิติวิเคราะห์ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์การแปลผลของคะแนนค่าเฉลี่ยการวัดระดับคะแนน ในส่วนข้อคำถามข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธธรรม(หลักปัญญา 3) กลุ่มโรงเรียนสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ที่ปัทม์เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี จะทำการจัดกลุ่มตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสอบถามปลายเปิด จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ ข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้การแจกแจงความถี่

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาและการอ้างอิงคำพูดบุคคล

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย โดยภาพรวมและรายด้านมีรายละเอียด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการปฏิบัติการที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

ที่	สภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ในวัดพระธรรมกาย ภาพรวม 4 ด้าน	ระดับการปฏิบัติ			
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1	กิจกรรมการฝึกปฏิบัติ	3.98	0.64	มาก	1
2	การฝึกวินัย	3.89	0.66	มาก	2
3	การฝึกวินัย	3.77	0.67	มาก	3
4	การบำเพ็ญประโยชน์	3.59	0.70	มาก	4
ภาพรวม		3.81	0.43	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย โดยภาพรวม 4 ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ มี ด้านการฝึกวินัย ด้านจิตอาสา และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ ตามลำดับเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีสรุปผลได้ดังนี้

1.1. ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เพราะว่าพระอาจารย์และพระวิทยากรมีกิจกรรมให้สามเณรได้ฝึกปฏิบัติในทั้งช่วงระหว่างอบรมและหลังจากการอบรมจนเกิดทักษะและเกิดการเรียนรู้ที่คงทนมากยิ่งขึ้นมีการใช้สื่อนักธรรมะใช้เป็นกิจกรรมเรียนรู้จากการฝึกอบรมการฝึกปฏิบัติวิทยากรมีกิจกรรมที่หลากหลายการให้ฝึกปฏิบัติ ภาคเช้าสามเณรเข้าร่วมกิจกรรมรับอาหารบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวันกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เช่น การสร้างภูมิคุ้มกันภัยอบายมุข

1.2 ด้านการฝึกวินัย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เพราะว่าพระอาจารย์และพระวิทยากรมีการให้สามเณรรู้จักฝึกระเบียบวินัยในการใช้สอยปัจจัยต่างๆให้คุ้มค่าอย่างเป็นระเบียบ การให้สามเณรรู้จักการตั้ง

แถวและเดินอย่างสง่างาม การมีระเบียบวินัยในที่อยู่อาศัย และห้องเรียน สังคมการอยู่ร่วมกัน 1.06 การให้สามเณรรักษาศีล 10 เพื่อความมีวินัยและรับผิดชอบวิทยาการมีการฝึกระเบียบวินัยโดยใช้ตามหลักศีล 10 เป็นประจำ

1.3. ด้านจิตอาสา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เพราะว่าพระอาจารย์และพระวิทยากรมีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชนเข้มแข็งบริเวณรอบวัดแก่สามเณรด้วยจิตอาสา และจัดกิจกรรมการให้ข้อมูลเครือข่ายจิตอาสาแก่ร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตอาสางานภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ประชาชนมีดูแลสุขภาพร่างกาย ส่งเสริมการจัดกิจกรรมนันทนาการและนิทรรศการแหล่งเรียนรู้ธรรมะ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนให้ร่มรื่นน่าอยู่ กิจกรรมมอบอุปกรณ์ด้านการศึกษแก่สถานศึกษาตามโอกาสที่เหมาะสม กิจกรรมมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชน รายชื่ออยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ชุมชนกำจัดขยะมูลฝอย ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเรื่องการป้องกันยาเสพติดและภัยพิบัติ

1.4. ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เพราะว่าพระอาจารย์และพระวิทยากรมีการพาสามเณรไปทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฝึกให้บำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เช่น จัดหาหนังสือให้กับชุมชน กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณวัดในเครือข่ายวัดพระธรรมกาย กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณหน่วยงานภายนอก กิจกรรมการฝึกเดินธุดงค์ ร่วมบิณฑบาตกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน รายชื่ออยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ กิจกรรมปลูกต้นไม้ในวัดพระธรรมกาย กิจกรรมเทศสอนสาธุชนให้รักษาศีล 5 กิจกรรมการทาสีอาคารสถานที่ทั้งในและนอกวัด กิจกรรมแยกขยะและสอนในการแยกขยะ ตามลำดับ

2. วิธีการพัฒนาการฝึกอบรมตามหลักสัทธรรม 3 สามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย มีวิธีการดังนี้

2.1. ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม พระอาจารย์มีการนำเทคนิคการฝึกปฏิบัติการอบรมโดยใช้การฝึกและปฏิบัติที่มีความหลากหลาย ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำแสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติ นอกจากนี้ กิจกรรมที่ฝึกต้องเป็นกิจกรรมที่ทำหายและหลากหลายและอาจารย์ผู้ฝึกอบรมต้องใช้คำถามกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ

2.2. ด้านการฝึกวินัย พระอาจารย์มีการฝึกวินัยแก่สามเณรเกี่ยวกับเรื่องการบริหารร่างกายในเบื้องต้น และเป็นสิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมี ความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็นการ สร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีอีกวิธีหนึ่งจะได้ผลดีต้องอาศัยระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการกันด้วย คือเป็นระบบองค์รวมที่องค์รวมจะต้องประสานกัน หมายความว่าในการฝึกพัฒนาคนหรือการศึกษานี้จะต้องในองค์ประกอบ 3 ส่วน คือด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ประสานไปด้วยกัน ทำให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ แล้วสิ่งที่ฝึกนั้นก็จะเป็นกลายเป็นชีวิตจริง

2.3. ด้านจิตอาสา พระอาจารย์มีการทำความเข้าใจและตระหนักถึงการเป็นคนจิตอาสา และประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคมด้านจิตอาสา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสິงต่างๆ ที่เป็น

ของส่วนรวม อยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละ เวลา แรงกาย และสติปัญญา ที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่น

2.4. ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ พระอาจารย์ได้สร้างความเข้าใจหรือทำความเข้าใจเรื่อง ความเสียสละ ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันโดยสามเณรนั้นต้องถูกฝึกฝนอบรมตามขั้นตอนวิ ของทางวัดตั้งแต่การตื่นนอนรับผิดชอบตัวเอง อยู่ร่วมกับผู้อื่นเรียนหนังสือ เรียนบาลีเพื่อจะให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สามเณรทุกรูปควรต้องมีความไม่มัวใจ ไม่มัวใจใจคับแคบ ไม่เห็นแก่ตัว การฝึกกิจวัตรข้อนี้จะช่วย เสริมสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ส่วนตัวการเป็นพลเมืองดี ทำ ตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความ สามัคคีของคนในชาติ

3 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสัทธรรม 3 ในวัด พระธรรมกายมีแนวทางพัฒนา ดังต่อไปนี้

3.1. ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม 1) ปริยัติสัทธรรม พระอาจารย์มีการแนะนำ อบรมสั่งสอน ด้านกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ การได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งในหลักทฤษฎีหรือหลักการต่างๆในพระธรรมคำสอนจน เข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานต่อไปแห่งการปฏิบัติ อันเป็นพระปริยัติสัทธรรมให้กับสามเณรมีการพัฒนาตนเองให้เป็น มีศีลธรรม ผ่านการอบรมแล้วยังต้องดำเนินชีวิตและมีอนาคตประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำ ประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิดชอบ และรักษาครอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ด้านการฝึกวินัย สมาธิ คือ ความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุข อย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อ การดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา อันเป็นเรื่องไม่ เหลือวิสัย 2) ปฏิบัติสัทธรรม พระอาจารย์มีการให้ลงมือปฏิบัติ โดยการนำพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน นั้น มาใช้กับการปฏิบัติจริงตามแนวทางหลักสำคัญที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้าน กิจกรรมการฝึกปฏิบัติ กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณร ได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของ สามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผล ป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติด้านการฝึกวินัย กิจกรรมในการปฏิบัติธรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ลด น้อยลงจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การบริหารร่างกายที่ควรเรียกว่า "บริหารขันธ" ของพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็น เรื่องจำเป็นต่อสุขภาพด้านจิตอาสา การอบรม ต้องเกิดความมีจิตอาสา โดยการพาลงมือทำหรือพาปฏิบัติใน ส่วนงานภายในโดยจะเป็นจุดเริ่มต้น ได้เรียนรู้ได้เห็นสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นรูปแบบหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนหรือ พัฒนาสมรรถภาพในด้านให้ความเป็นจิตอาสา ตลอดจนการปรับปรุงพฤติกรรม อันจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ สามเณรควรฝึกความเสียสละ 3) ปฏิเวธสัทธรรม พระอาจารย์มีการแนะนำ ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ ควรมีกิจกรรมกลุ่มช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่พึง ประสงค์ เกิดกระบวนการทำงานกลุ่ม เช่น มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความรับผิดชอบและเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัยในตนเอง ด้านการฝึกวินัย สิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมี ความ ต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ ดี ด้านจิตอาสา การสร้างจิตสำนึกคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความพร้อม ความปรารถนาที่จะช่วย แก่ปัญหา อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้และการรักษาสิ่งของที่เป็นของส่วนรวมสร้างจิตใจจิต

แห่งการให้โดยเต็มใจจะช่วยเหลือโดยไม่คิดค่าตอบแทน ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การเป็นพลเมืองดี ทำตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายในเรื่อง ศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรมและชนชั้น

3.2. ด้านการฝึกวินัย 1) ปริยัติศีลธรรม พระอาจารย์มีการฝึกวินัย อบรมสั่งสอนด้านกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ การได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งในหลักทฤษฎีหรือหลักการต่างๆในพระธรรมคำสอนจนเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานต่อไปแห่งการปฏิบัติ อันเป็นพระปริยัติศีลธรรมให้กับสามเณรมีการพัฒนาตนเองให้เป็นมีศีลธรรม ผ่านการอบรมแล้วยังต้องดำเนินชีวิตและมีอนาคตประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิดชอบและรักษารอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ด้านการฝึกวินัย สมาธิ คือ ความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุขอย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย 2) ปฏิบัติศีลธรรม พระอาจารย์มีการฝึกวินัย โดยการนำพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้น มาใช้กับการปฏิบัติจริงตามแนวทางหลักสำคัญที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติด้านการฝึกวินัย กิจกรรมในการปฏิบัติธรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ลดน้อยลงจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การบริหารร่างกายที่ควรเรียกว่า "บริหารขันธ" ของพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็นเรื่องจำเป็นต่อสุขภาพด้านจิตอาสา การอบรม ต้องเกิดความมีจิตอาสา โดยการพาลงมือทำหรือพาปฏิบัติในส่วนงานภายในโดยจะเป็นจุดเริ่มต้น ได้เรียนรู้ได้เห็นสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นรูปแบบหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนหรือพัฒนาสมรรถภาพในด้านให้เป็นจิตอาสา ตลอดจนการปรับปรุงพฤติกรรม อันจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ สามเณรควรฝึกความเสียสละ 3) ปฏิเวธศีลธรรม พระอาจารย์มีการฝึกวินัย ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ ควรมีกิจกรรมกลุ่มช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เกิดกระบวนการทำงานกลุ่ม เช่น มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความรับผิดชอบและเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัยในตนเอง ด้านการฝึกวินัย สิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมี ความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านจิตอาสา การสร้างจิตสำนึกคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความพร้อม ความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหา อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้และการรักษาสิ่งของที่เป็นของส่วนรวมสร้างจิตใจจิตแห่งการให้โดยเต็มใจจะช่วยเหลือโดยไม่คิดค่าตอบแทน ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การเป็นพลเมืองดี ทำตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายในเรื่อง ศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรมและชนชั้น

3.3. ด้านจิตอาสา 1) ปริยัติศีลธรรม พระอาจารย์มีการทำความเข้าใจและตระหนัก อบรมสั่งสอนด้านกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ การได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งในหลักทฤษฎีหรือหลักการต่างๆในพระธรรมคำสอนจนเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานต่อไปแห่งการปฏิบัติ อันเป็นพระปริยัติศีลธรรมให้กับสามเณรมีการพัฒนาตนเองให้เป็นมีศีลธรรม ผ่านการอบรมแล้วยังต้องดำเนินชีวิตและมีอนาคตประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิดชอบ

และรักษารอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ด้านการฝึกวินัย สมาธิ คือ ความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุข อย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย 2) ปฏิบัติศีลธรรม พระอาจารย์มีการทำความเข้าใจและตระหนัก โดยการนำพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้น มาใช้กับการปฏิบัติจริงตามแนวทางหลักสำคัญที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติด้านการฝึกวินัย กิจกรรมในการปฏิบัติธรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ลดน้อยลงจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การบริหารร่างกายที่ควรเรียกว่า "บริหารชั้น" ของพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็นเรื่องจำเป็นต่อสุขภาพด้านจิตอาสา การอบรม ต้องเกิดความมีจิตอาสา โดยการพาลงมือทำหรือพาปฏิบัติในส่วนงานภายในโดยจะเป็นจุดเริ่มต้น ได้เรียนรู้ได้เห็นสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นรูปแบบหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนหรือพัฒนาสมรรถภาพในด้านให้ความเป็นจิตอาสา ตลอดจนการปรับปรุงพฤติกรรม อันจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ สามเณรควรฝึกความเสียสละ 3) ปฏิบัติศีลธรรม พระอาจารย์มีการทำความเข้าใจและตระหนัก ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ ควรมีกิจกรรมกลุ่มช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เกิดกระบวนการทำงานกลุ่ม เช่น มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความรับผิดชอบและเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัยในตนเอง ด้านการฝึกวินัย สิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมี ความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านจิตอาสา การสร้างจิตสำนึกคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความพร้อม ความปรารถนาที่จะช่วย แก้ปัญหา อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้และการรักษาส่งของที่เป็นของส่วนรวมสร้างจิตใจจิตแห่งการให้โดยเต็มใจจะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่คิดค่าตอบแทน ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การเป็นพลเมืองดี ทำตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายในเรื่องศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรมและชนชั้น

3.4. ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ 1) ปริยัติศีลธรรม พระอาจารย์ได้สร้างความเข้าใจ อบรมสั่งสอนด้านกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ การได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งในหลักทฤษฎีหรือหลักการต่างๆในพระธรรมคำสอนจนเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานต่อไปแห่งการปฏิบัติ อันเป็นพระปริยัติศีลธรรมให้กับสามเณรมีการพัฒนาตนเองให้เป็นมีศีลธรรม ผ่านการอบรมแล้วยังต้องดำเนินชีวิตและมีอนาคตประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมและครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิดชอบและรักษารอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ด้านการฝึกวินัย สมาธิ คือ ความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุข อย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย 2) ปฏิบัติศีลธรรม พระอาจารย์ได้สร้างความเข้าใจ โดยการนำพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้น มาใช้กับการปฏิบัติจริงตามแนวทางหลักสำคัญที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของ

สามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติด้านการฝึกวินัย กิจกรรมในการปฏิบัติธรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ลดน้อยลงจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การบริหารร่างกายที่ควรเรียกว่า "บริหารชั้น" ของพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็นเรื่องจำเป็นต่อสุขภาพด้านจิตอาสา การอบรม ต้องเกิดความมีจิตอาสา โดยการพาลงมือทำหรือพาปฏิบัติในส่วนงานภายในโดยจะเป็นจุดเริ่มต้น ได้เรียนรู้ได้เห็นสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นรูปแบบหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนหรือพัฒนาสมรรถภาพในด้านให้ความเป็นจิตอาสา ตลอดจนการปรับปรุงพฤติกรรม อันจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ สามเณรควรฝึกความเสียสละ 3) ปฏิเวธธรรม พระอาจารย์ได้สร้างความเข้าใจ ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ ควรมีกิจกรรมกลุ่มช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เกิดกระบวนการทำงานกลุ่ม เช่น มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความรับผิดชอบและเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัยในตนเอง ด้านการฝึกวินัย สิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมีความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านจิตอาสา การสร้างจิตสำนึกคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความพร้อม ความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหา อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้และการรักษาสິงของที่เป็นของส่วนรวมสร้างจิตใจจิตแห่งการให้โดยเต็มใจจะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่คิดค่าตอบแทน ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การเป็นพลเมืองดี ทำตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายในเรื่อง ศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรมและชนชั้น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย สามเณรภาคฤดูร้อนให้ความคิดเห็นต่อสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย โดยภาพรวม 4 ด้าน รายข้อทุกข้ออยู่ในระดับมาก อยู่ในระดับมาก เพราะว่า ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ การฝึกวินัย ด้านจิตอาสา และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ พระวิทยากรอบรมให้ความรู้เน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติตามลำดับต่อไปนี้

1.1 ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม โดยภาพรวม สามเณรภาคฤดูร้อนให้ความคิดเห็นต่อสภาพการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน อยู่ในระดับมาก เพราะว่า สามเณรได้ฝึกปฏิบัติในทั้งช่วงระหว่างอบรมและหลังจากการอบรม สามเณรเกิดทักษะและเกิดการเรียนรู้ที่คงทนมากยิ่งขึ้นมีการใช้สื่อนักธรรมะใช้เป็นกิจกรรมเรียนรู้จากการฝึกอบรมการฝึกปฏิบัติวิทยากรมีกิจกรรมที่หลากหลายการให้ฝึกปฏิบัติ ภาคเช้าสามเณรเข้าร่วมกิจกรรมรับอาหารบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวันกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เช่น การสร้างภูมิคุ้มกันภัยอบายมุข มีความสอดคล้องกับพระบัญญัติ อกคตพณโน (หนูเกื้อ) (2562) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทสำหรับวัดพระธรรมกายในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันโครงการฝึกอบรมสามเณรสำหรับวัดพระธรรมกายในจังหวัดปทุมธานีภาพรวมทั้ง 4 ด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับพระอาจารย์พระพี่เลี้ยงผู้ฝึกอบรม ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการฝึกอบรมความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการฝึกอบรม และความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการอบรมตามลำดับ หลักการและวิธีการบริหารโครงการฝึกอบรมที่ประสบความสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบของโครงการ 1) ส่วนประกอบของโครงการ 2) หลักการและวิธีการบริหารโครงการฝึกอบรมที่ประสบความสำเร็จ

3) เทคนิคการฝึกอบรม 4) ชุดฝึกอบรมและองค์ประกอบของชุดฝึกอบรม 5) วิธีการฝึกอบรมของพระพุทธเจ้า และแนวทางการพัฒนาโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทสำหรับวัดพระธรรมกายในจังหวัดปทุมธานี 1) การบริหารจัดการการอบรม เจ้าหน้าที่ต้อนรับควรพูดภาษาท้องถิ่นได้ทุกภาค มีเจ้าหน้าที่ลงทะเบียนที่มีทักษะได้ด้านไอที 2) ด้านหลักการฝึกอบรม ควรมีหลักสูตรฝึกพระอาจารย์ที่มาบรรยายเพิ่มเติม 3) กิจกรรมการฝึกอบรม พระพี่เลี้ยงควรมีการทบทวนให้พร้อมก่อนทำกิจกรรมฝึกอบรม 4) ด้านพระอาจารย์และพระพี่เลี้ยงผู้ฝึกอบรม ควรมีหลักสูตรพัฒนาพระอาจารย์และพระพี่เลี้ยง

1.2 ด้านการฝึกวินัย โดยภาพรวม สามเณรภาคฤดูร้อนให้ความคิดเห็นต่อสภาพการฝึกอบรม สามเณรภาคฤดูร้อน อยู่ในระดับมาก เพราะว่าการให้สามเณรรู้จักใช้สอยปัจจัยต่างๆ ให้คุ้มค่าอย่างเป็นระเบียบ การให้สามเณรรู้จักการตั้งแถวและเดินอย่างสง่างาม การมีระเบียบวินัยในที่อยู่อาศัย และห้องเรียน สังคมการอยู่ร่วมกัน การให้สามเณรรักษาศีล 10 เพื่อความมีวินัยและรับผิดชอบวิทยาการมีการฝึกระเบียบวินัยโดยใช้ตามหลักศีล 10 เป็นประจำ มีความสอดคล้องกับพระมหาจริยา โปธิชโย (โพธิ์ศรีทอง) (2564) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการฝึกอบรมสามเณรด้วยหลักกาวนา 4 ในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า สภาพการฝึกอบรมสามเณร ในจังหวัดปทุมธานีภาพรวม 3 ด้าน อยู่ในระดับมากรายด้านแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก หลักการฝึกอบรมต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนมีการตั้งเป้าหมายเพื่อกระตุ้นความสนใจให้กับผู้เข้าร่วมอบรม มีอุดมการณ์เป้าหมายในการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมพื้นฐานการจัดกิจกรรมต้องสามารถเข้าใจได้ง่าย พระอาจารย์และพระพี่เลี้ยงผู้ฝึกอบรมผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้อบรม เป็นผู้สร้างสมาชิกและเครือข่ายใหม่ของสังคมให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดีมีคุณธรรมต่อสังคม และการฝึกอบรมต้องสามารถแก้ปัญหาขององค์การหรือหน่วยงานได้มีรายละเอียด โครงการต้องมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนสามารถสนองความต้องการของสังคมรายละเอียดของโครงการต้องสามารถเข้าใจได้ง่าย สามารถนำไปปฏิบัติได้สอดคล้องกับแผนงานหลักขององค์กรที่ตั้งเป้าหมายไว้

3. ด้านจิตอาสา โดยภาพรวม สามเณรภาคฤดูร้อนให้ความคิดเห็นต่อสภาพการฝึกอบรม สามเณรภาคฤดูร้อน อยู่ในระดับมาก เพราะว่ามี การจัดกิจกรรมส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน เข้มแข็งบริเวณรอบวัด ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการให้ข้อมูลเครือข่ายจิตอาสาแก่ร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตอาสางานภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ประชาชนมีดูแลสุขภาพร่างกาย ส่งเสริมการจัดกิจกรรมนันทนาการและนันทนาการแหล่งเรียนรู้ธรรมะ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนให้ร่มรื่นน่าอยู่กิจกรรมมอบอุปกรณ์ด้านการศึกษาแก่สถานศึกษาตามโอกาสที่เหมาะสม กิจกรรมมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชน รายชื่ออยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ชุมชนกำจัดขยะมูลฝอย ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเรื่องการป้องกันยาเสพติดและภัยพิบัติ และด้านการบำเพ็ญประโยชน์ภาพรวมอยู่ในระดับมาก กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฝึกให้บำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เช่น จัดหาหนังสือให้กับชุมชน กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณวัดในเครือข่ายวัดพระธรรมกาย กิจกรรมทำความสะอาดบริเวณหน่วยงานภายนอก กิจกรรมการฝึกเดินธุดงค์ ร่วมบิณฑบาต กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน มีความสอดคล้องกับพระครูโสภณบุญญรังสี (กฤตธัช โสภณธมโม) (2565) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท: กรณีศึกษาวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อเสนอแนะในการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร พบว่า การคัดเลือก การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ

ฝึกอบรมธรรมทายาท ควรมีการประชาสัมพันธ์โครงการล่วงหน้าก่อนเปิดการอบรมอย่างน้อย 3 เดือน เพื่อให้บิดามารดาและผู้ปกครองได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาได้สนับสนุนโครงการ อีกทั้งจะเป็นการช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ด้านเนื้อหา หลักสูตร และวิชาที่จัดอบรม เนื้อหาและหลักสูตรมีเวลาจำกัด ควรเพิ่มเวลาบรรยาย มีการประชุมกลุ่ม และนำมารายงานหน้าชั้น มีเอกสารประกอบ ด้านวิธีการและกระบวนการในการอบรมของพระวิทยากร ควรให้ธรรมทายาทปฏิบัติอิริยาบถต่างๆ ให้เป็นนิสัย กิจกรรมทำวัตรเช้า-เย็น สวดมนต์ควรฝึกหัดออกเสียงให้ถูก ฝึกการวางตัวให้เหมาะสม ด้านความรู้ ความเข้าใจและความพึงพอใจ ธรรมทายาทมีความรู้ ความเข้าใจและความพึงพอใจระดับมาก ไม่มีข้อเสนอแนะใดๆ

2. ผลการศึกษาวิธีการพัฒนาการฝึกอบรมตามหลักสัทธรรม 3 สามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกาย มีวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม เทคนิคการฝึกปฏิบัติการอบรมโดยใช้การฝึกและปฏิบัติ หมายถึง กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำแสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติ นอกจากนี้ กิจกรรมที่ฝึกต้องเป็นกิจกรรมที่ทำง่ายและหลากหลายและอาจารย์ผู้ฝึกอบรมต้องใช้คำถามกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ

2.2 ด้านการฝึกวินัย การฝึกวินัยต้องมีการบริหารร่างกายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมี ความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็น การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีอีกวิธีหนึ่งจะได้ผลดีต้องอาศัยระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการกันด้วย คือเป็นระบบองค์รวมที่องค์รวมจะต้องประสานกัน หมายความว่าในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์หรือการศึกษานี้จะต้องให้องค์ประกอบ 3 ส่วน คือด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ประสานไปด้วยกัน ทำให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ แล้วสิ่งที่ฝึกนั้นก็จะเป็นกลายเป็นชีวิตจริง

2.3 ด้านจิตอาสา การที่บุคคลตระหนักรู้ และ คำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคมมองเห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม อยาช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละ เวลา แรงกาย และสติปัญญา ที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่น

2.4. ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การฝึกความเสียสละ ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันโดยสามเณรนั้นต้องถูกฝึกฝนอบรมตามขั้นตอนวิธีของทางวัดตั้งแต่การตื่นนอนรับผิดชอบตัวเองอยู่ร่วมกับผู้อื่นเรียนหนังสือ เรียนบาลีเพื่อจะให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สามเณรทุกรูปควรต้องมั่นใจ ไม่มีจิตใจคับแคบ ไม่เห็นแก่ตัว การฝึกกิจวัตรข้อนี้ จะช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ส่วนตัวการเป็นพลเมืองดี ทำตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ

3. แนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมหลักสัทธรรม 3 สามเณรภาคฤดูร้อนในวัดพระธรรมกายสามารถสรุปและนำเสนอเป็นรายชื่อได้ ดังนี้

3.1 ปริยัติสัทธรรม คือ คำสั่งสอนต้องเล่าเรียน การได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งในหลักทฤษฎีหรือหลักการต่างๆ ในพระธรรมคำสอนจนเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานต่อไปแห่งการปฏิบัติ อันเป็นพระปริยัติสัทธรรม

ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ สามเณรที่ตินอกจากจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ผ่านการอบรมแล้วยังต้องดำเนินชีวิตและมีอนาคตประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมด้วย ส่วนรวมในที่นี้แบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิดชอบและรักษาครอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ด้านการฝึกวินัย สมาธิ คือ ความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุขอย่างยั่งยืนที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย สอดคล้องกับงานวิจัยของวินัย แดงทน (2537) ได้วิจัยเรื่องการดำเนินงานตามโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จังหวัดขอนแก่น ผลวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงาน พบว่า ส่วนมากเจ้าอาวาสและพระภิกษุ สามเณร วิทยากร พี่เลี้ยง มีวุฒิทางธรรมตั้งแต่นักธรรมชั้นเอกขึ้นไป ศึกษาธิการอำเภอได้ดำรงตำแหน่งมานาน้อยกว่า 6 ปี และมีวุฒิทางการศึกษาต่ำสุดในระดับปริญญาตรี ผู้ปกครองของสามเณรมีอาชีพเกษตรกรรมอายุเฉลี่ย 36-45 ปี ส่วนสามเณรมีวุฒิการศึกษาต่ำสุดชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และสูงสุดชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อายุเฉลี่ย 13 ปี การปฏิบัติงานโครงการมีปัญหามากในด้านการวางแผน การประสานงาน และการบริการ การจัดทำตารางฝึกอบรม การจัดหาสื่อและงบประมาณ ในด้านความต้องการ เจ้าอาวาสต้องการงบประมาณสนับสนุนจากรัฐเพื่อการดำเนินการและเลี้ยงดูสามเณร ตลอดระยะฝึกอบรม จำนวน 100 บาทต่อ 1 รูป และต้องการให้พระผู้ปกครองคณะสงฆ์ออก เยี่ยมหน่วยฝึกอบรม ต้องการให้จัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานแก่เจ้าอาวาส และ พระภิกษุสามเณรวิทยากรพี่เลี้ยง ต้องการสื่อและวิทยากรจากบุคคลภายนอก

3.2. ปฏิบัติดีดีศีลธรรม คือ หลักการปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ โดยการนำพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้น มาใช้กับการปฏิบัติจริงตามแนวทางหลักสำคัญที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติด้านการฝึกวินัย กิจกรรมในการปฏิบัติธรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ลดน้อยลงจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การบริหารร่างกายที่ควรเรียกว่า "บริหารชั้นธ" ของพระภิกษุสงฆ์ จึงเป็นเรื่องจำเป็นต่อสุขภาพด้านจิตอาสา การอบรม ต้องเกิดความมีจิตอาสา โดยการพาลงมือทำหรือพาปฏิบัติในส่วนงานภายในโดยจะเป็นจุดเริ่มต้น ได้เรียนรู้ได้เห็นสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นรูปแบบหนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนหรือพัฒนาสมรรถภาพในด้านให้ความเป็นจิตอาสา ตลอดจนการปรับปรุงพฤติกรรม อันจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ สามเณรควรฝึกความเสียสละ สอดคล้องกับงานวิจัยของไวยากรณ์ แก้วใส (2565) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายของวัดพระธรรมกาย ผลการวิจัย พบว่า 1) พระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับความคิดเห็นต่อ การศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายของวัดพระธรรมกาย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และรายด้าน มีด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ที่เหลือทั้งหมด อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านกิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ด้านกิจกรรมจิตอาสาพัฒนา และด้านกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ตามลำดับสภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมเครือข่าย 2) วิธีการพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายของวัดพระธรรมกาย คือ (1) วางแผน งานและจัดลำดับความสำคัญของงานที่ทำ (2) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน (3) ดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ (4) แก้ปัญหาที่เป็นจุดอ่อนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และการจัด

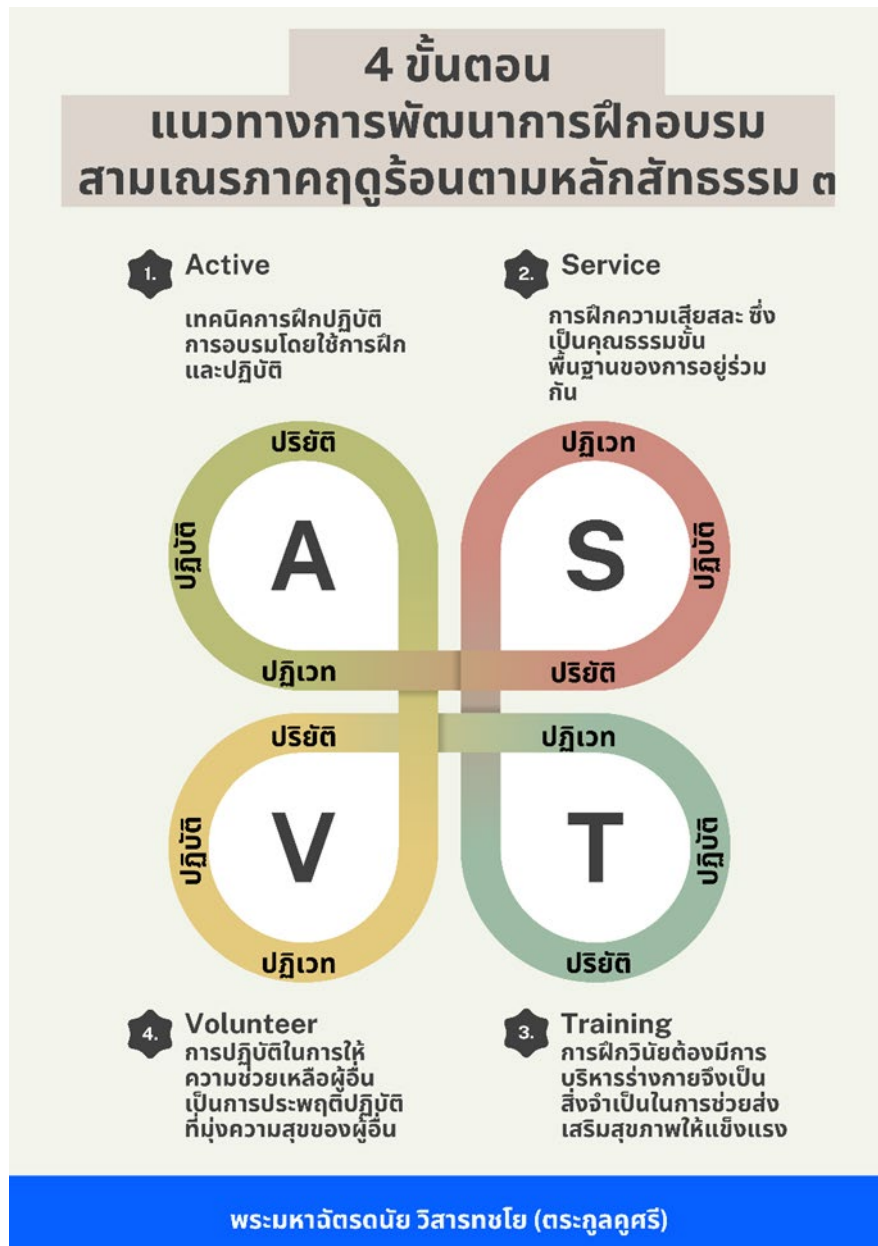

กิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายของวัด 3) แนวทางการพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายของวัดพระธรรมกาย มีดังนี้ (1) ด้านกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์สมาชิกกลุ่มเครือข่ายควรมีความน่าเชื่อถือในการบำเพ็ญประโยชน์ และช่วยเหลือผู้อื่นเสมอเป็นมิตรกับทุกคนที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายและมีความสามัคคีของสมาชิกของเครือข่าย (2) ด้านกิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ศูนย์หรือกลุ่มสมาชิกกลุ่มเครือข่ายควรมี คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากหรือประสบภัยต่างๆ เช่น ภัยแล้ง วาตภัย กลุ่มเครือข่าย ของวัดในการจัดหาทุน สงเคราะห์การศึกษาเพื่อมอบแก่เยาวชนให้มากขึ้น (3) ด้านกิจกรรมปฏิบัติธรรม ศูนย์หรือกลุ่มเครือข่ายควร กำหนดแนวทางการปฏิบัติ ให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องเวลา เข้า-ออก และส่งเสริมเครือข่ายให้มีการจัด กิจกรรมปฏิบัติธรรมเรื่องการพัฒนาจิตเพื่อชีวิตยุคใหม่ (4) ด้านกิจกรรมจิตอาสาพัฒนา สมาชิกกลุ่มเครือข่าย เข้าไปทำกิจกรรมกวาดลานวัด หรือสถานที่ที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ ควรจัดหา หนังสือ เพื่อนำไปบริจาค หนังสือแก่ศูนย์การเรียนรู้ตามชุมชนต่างๆ กลุ่มเครือข่ายควรเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนในทุกโอกาสที่ ชุมชนจัดกิจกรรมชุมชนและมีจิตอาสาสายก่อสร้างซ่อม/สร้าง/ทาสีอาคารเรียน สร้างห้องสมุด

3.3 ปฏิเวธสังคหกรรม คือ ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ ควรมีกิจกรรมกลุ่มช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เกิดกระบวนการทำงานกลุ่ม เช่น มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความรับผิดชอบและเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัยในตนเอง ด้านการฝึกวินัย สิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงมี ความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านจิตอาสา การสร้างจิตสำนึกคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีความพร้อม ความปรารถนาที่จะช่วย แก้ปัญหา อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการใช้และการรักษาสิ่งของที่เป็นของส่วนรวมสร้างจิตใจจิตแห่งการให้โดยเต็มใจจะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่คิดค่าตอบแทน ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การเป็นพลเมืองดี ทำตามกฎหมายบ้านเมือง และเมื่อเห็นคนทำผิดกฎหมายก็แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ ข้อต่อมาก็ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายในเรื่อง ศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรมและชนชั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของชัยยุทธ ชีโนกุล (2557) ได้วิจัยเรื่องกลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุสามเณรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ส่วนใหญ่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม วุฒิทางธรรมส่วนใหญ่มีความรู้เกินธรรมมากกว่าวุฒิทางโลกส่วนใหญ่มีความรู้ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทางด้านการสรรหาผู้ตอบคิดว่ามีปัญหากลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย การหาความจำเป็นในการฝึกอบรมเป็นประการแรก ซึ่งผู้ตอบส่วนใหญ่ตอบว่าเกิดจากความต้องการขององค์การ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ในการทำงาน และมีความต้องการหลักสูตรการเพิ่มขีดความสามารถพิเศษ ต่อมาด้านการดำเนินการฝึกอบรม เนื่องจากงบประมาณมีจำกัด ผู้ตอบต้องการให้จัดการฝึกอบรมช่วงเช้าโดยจัดที่วัด

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้จากผลการวิจัยครั้งนี้ คือ สภาพการฝึกอบรมสามเณร แนวทางการพัฒนาการฝึกอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนตามหลักสังคหกรรม 3 ในวัดพระธรรมกาย มาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

Active ด้านการปฏิบัติ เทคนิคการฝึกปฏิบัติอบรมโดยใช้การฝึกและปฏิบัติ หมายถึง กลวิธีที่ พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือ ทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย

Training ด้านการฝึกวินัย การฝึกวินัยต้องมีการบริหารร่างกายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการช่วยส่งเสริม สุขภาพให้แข็งแรงมี ความต้านทานโรคลดความเครียด ทำให้อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีสุขภาพจิตดีและเป็น การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีอีกวิธีหนึ่งจะได้ผลดีต้องอาศัยระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ

Volunteer ด้านกิจกรรมจิตอาสา การที่บุคคลตระหนักรู้ และ คำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวม และสังคม มองเห็นคุณค่าของ การเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม อยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละ เวลา แรงกาย และสติปัญญา ที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่น

Service ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ การฝึกความเสียสละ ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันโดยสามเณรนั้นต้องถูกฝึกฝนอบรมตามขั้นตอนวิของทางวัดตั้งแต่การตื่นนอนรับผิดชอบตัวเอง อยู่ร่วมกับผู้อื่นเรียนหนังสือ เรียนบาลีเพื่อจะให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สามเณรทุกรูปควรต้องมีความตั้งใจคับแคบ ไม่เห็นแก่ตัว การฝึกกิจวัตรข้อนี้จะช่วยเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยพบว่า ด้านกิจกรรมการฝึกปฏิบัติ เทคนิคการฝึกปฏิบัติการอบรมโดยใช้การฝึกและปฏิบัติ หมายถึง กลวิธีที่พระอาจารย์ อาจารย์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้สามเณรได้ฝึกลงมือทำ แสดงหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญในสิ่งที่ได้ฝึกนั้น คอยให้สังเกตการฝึกและปฏิบัติของสามเณรและพร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบายหรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึกและปฏิบัติ นอกจากนี้ กิจกรรมที่ฝึกต้องเป็นกิจกรรมที่ทำง่ายและหลากหลาย และอาจารย์ผู้ฝึกอบรมต้องใช้คำถามกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอการปฏิบัติ ดังนี้

1.1 ด้านการปฏิบัติธรรม วิทยากรให้การอบรมต้องให้ความรู้เรื่องระเบียบในการเข้าอบรมในเรื่องของการปฏิบัติธรรมฐานในแต่ละช่วงเวลา

1.2 ด้านการฝึกวินัย ทำให้เป็นผู้ที่รู้จักในการตระหนักการตรงต่อเวลา รู้จักจัดสรรเวลาชีวิตของตนเองได้อย่างชัดเจน ทำให้เป็นผู้รักษาความสะอาด รู้จักเคารพในกฎระเบียบของสังคมและบ้านเมือง

1.3 ด้านจิตอาสา ทำให้ผู้ฝึกปฏิบัติมีน้ำใจที่จะช่วยเหลือสังคมและผู้อื่น มีจิตใจที่เอื้อเฟื้ออารีย์เอาใจเขามาใส่ใจเรา เห็นผู้อื่นเดือดร้อนก็ไม่นิ่งดูตาย

1.4 ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ สิ่งที่ฝึกปฏิบัติจะเป็นประโยชน์ไม่ใช่แค่ตนเองแต่มีประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย เมื่อตนเองมีศีลธรรมมีระเบียบวินัย มีจิตใจดี ก็จะทำให้ตัวเรามีสิ่งพัฒนาไปทางที่ดี สร้างครอบครัวที่ดีเผยแผ่สิ่งที่ดีสู่สังคมและประเทศชาติต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนของวัดพระธรรมกาย

2.2 ควรวิจัยเรื่องกลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีประสิทธิภาพ

2.3 ควรวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมพื้นฐานด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้านชีวิตประจำวันเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสามเณร

เอกสารอ้างอิง

- ชัยยุทธ ชีโนกุล. (2557). **กลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุสามเณรในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโสภณปัญญรังสี (กฤตธัช โสภณธมฺโม). (2565). **การพัฒนาโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท: กรณีศึกษาวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระณัฐวุฒิ อคฺคพุฒโน (หนูเกื้อ). (2562). **แนวทางการพัฒนาโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทสำหรับวัดพระธรรมกายในจังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจิรายุ โพธิโย (โพธิ์ศรีทอง). (2564). **แนวทางการฝึกอบรมสามเณรด้วยหลักภavana 4 ในจังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์, สุภาภา อังศุโชติ และอัจฉรา ชำนิประศาสน์. (2555). **สถิติสำหรับการวิจัยและเทคนิคการใช้ SPSS**. ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีมีนคังการพิมพ์.
- วัดพระธรรมกาย. (2566). **โครงการสามเณรธรรมทายาท รุ่นที่ 31 (ภาคฤดูร้อน)**. แหล่งที่มา: <https://dmc.tv/a28718> สืบค้นเมื่อ 7 พ.ค. 2566.
- วัดมัชฌันติการาม. (2566). **โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน**. แหล่งที่มา: https://watmatchan.net/summer_sammanero/ สืบค้นเมื่อ 7 พ.ค. 2566.
- วินัย แดงทน. (2537). **การดำเนินงานตามโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไวยากรณ์ แก้วใส. (2565). **การพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายของวัดพระธรรมกาย**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมชาย กิจยรรยง. (2545). **สูตรสำเร็จการจัดฝึกอบรม**. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์.
- Keeves, Peter J. (1988). **Model and Model Building: Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook**. Oxford: Pergamon Press.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). **Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement**. 30(3). 607-610.